

Militærmanøver i Lånke i 1912 - en kontrast til "Trident Juncture"

Roar Aarnes

For over 100 år siden, - i 1912 ble det arrangert en stor militærmanøver i Stjørdalsdistriktet. Hovedaktiviteten foregikk i Lånke. Dette var den største militærøvelsen som var arrangert nordenfjells til da. Rundt 3000 mann var samlet på Stjørdalen. De var delt inn i to partier, - nordpartiet, "de røde", og sydpartiet, "de blå".

Nordpartiet, - "det røde parti", besto av styrker fra IR12, - Nordmøre, Orkdalens og Stjørdalens bataljoner. Videre tre eskadroner, to batterier, 5. telegrafkompani og et halvt sanitetskompani. Sydpartiet eller det "blå parti" besto av styrker fra IR11, dvs. Sunnmøre, Volden, Borgund og Romsdals bataljoner. I tillegg besto partiet av en eskadron av 3.

dragonregiment, av mitraljøseavdeling og to batterier, et sappørkompani og et halvt sanitetskompani. Soldatene i sydpartiet som var sunnmøringer og romsdalinger, hadde kommet til Trøndelag med båt. Denne troppetransporten var den største som noen sinne hadde funnet sted nordenfjells, og foruten trenet besto den av rundt 1500 mann.

Transporten foregikk med dampskipet "Pollux" fra Veblungsnes til Hommelvik og turen tok 16 timer. De ankom Hommelvik på ettermiddagen og slo leir der før de marsjerte til Værnes dagen etter og defilerte for brigadesjefen før de slo leir. På det tidspunktet befant det "røde parti" seg allerede på forskjellige steder i Åsen. Dette var utgangspunktet for manøveren. Det hadde regnet i flere dager før øvelsen, så bakken var godt gjennomtrukket av fukt og veiene nesten ufremkommelige.

For å dekke denne store militære aktiviteten sendte Trondhjems Adresseavis en journalist på sykkel til Stjørdal for å overvære begivenheten. Hver dag, så lenge øvelsen varte, rapporterte han tilbake til avisa. Her gjengis referatene i helhet. (Språket er noe normalisert slik at det skal være lettere å lese). Det er også interessant å merke seg journalistens prosa, som står i sterk kontrast til dagens journalistikk.

Onsdag 4. september 1912:

"Krigstilstand.

"Situasjonsbillede fra Blåpartiets leir":

Værnes i går aftes kl. 10-11.

Til syvende og sist ble været det mest aktuelle spørsmål for soldatene som var ute for å leke krig. De får verne sig mot regn og kulde, ikke mot en fiende som går på to og skyter med skarpt. Slik værforholdene har artet sig her inne siden middagstider i dag, har samtlige aktører på det trondhjemske krigsteater grunn til å være tilfreds. Regnet er holdt opp, og veiene har i løpet av ettermiddagen tørket betydelig. Holder natten og morgendagen hva aftenen lover, vil soldatene i morgen slippe å trampe i søle. Så meget synes å være sikkert hva morgendagen angår, men heller ikke mer.

Hvis man enda bare visste, hvordan de forskjellige avdelinger sto! Så kunne man trekke sine slutninger. Og at soldatene er interessert i hva som kommer til å inntreffe og gjerne vil trekke slutninger, er temmelig sikkert. Vi kan merke det, ikke minst her i blåpartiets hovedstyrke på Værnes. Soldatene begynner nå å begi sig til ro, for klokken

lakker mot 10. Men utover hele aftenen har det ene ryktet etter det andre gått i leiren om at det i natt vil bli oppbrudd, og at søvnen vil bli kort. Et øyeblikk er det sagt at oppbruddet skulle skje kl. 2, et annet kl. 3. Om man har rådslått mann og mann imellom om – gad vite hvor det endelig bærer hen, når timen er inne.

For kort tid siden kjørte en del offiserer ut i bil. Bilen tøffet anonymt ut fra Værnes gård, hvor offiserene har sitt kvarter, og i retning mot Åsen. Hvem som var i bilen foruten general Strugstad er det ingen som vet, men hans ansikt fikk vi tak i ved hjelp av sykkellykten. Men hvorom allting er – bilen som kjørte ut i kveld blev med en gang gjenstand for diskusjon mellom soldatene – og den gav sitt typiske bidrag til at øke spenningen over hva natten måtte bringe. Gad vite om en vanlig grå drosjebil fra torvet noen sinne har drømt om å bli slik en nattens mystisk eventyrvogn.

I det hele tatt synes det, etter de uttalelsene soldatene har kommet med, at det er et sterkt håp om at det må bli kamp i morgen. Og det er vel ingen tvil om at deres ønsker i så henseende vil bli oppfylt.

Selve hovedstyrkens leir her på Værnes gir uttrykk for at vi befinner oss i krigstider. Ingen muntre vaktbluss kaster flakkende skjær bortover teltene, slik som i en natt ved fredstider. Det eneste lys er fra månen, den gule sigd står blank og fin frem på kveldshimmelen for hver gang den går klar av skyene som svarte og forrevne jager avsted under full musikk. Eller der er litt lysning fra en halvåpen teltdør, eller kanskje fra en sykkellykt utenfor en teltvegg. Forøvrig er leiren mørk.

Intet rosignal er gått i kveld, ja, for nå har urviserne passert 10-tallet. At de har droppet rosignalet er også et tegn på at situasjonen ikke er den dagligdagse. Den eneste lyd som høres er samtaler mellom soldatene inne i teltene – i den stille aften samler de mange stemmer sig fra telt og telt liksom til et stort søvndyssende hele....

Med hensyn til avdelingenes stilling kan man som sagt for øyeblikket ikke danne sig nogen mening om hvordan de står. Først når nattens meldinger kommer inn til partisjefene fra vaktavdelingene, som blev satt ut i 6-tiden i ettermiddag, vil man kunne treffe disposisjoner for morgendagen. Imidlertid er en forpostbataljon blitt sendt ut fra blåpartiets hovedkvarter, og den er antagelig postert ved Berg og Husby for at bevokte tilgangen nordpå. Likeledes er kavaleriet som tilhører dette parti blitt sendt ut av partisjefen, og det er sannsynlig at det befinner sig et eller annet sted på Hell-siden av Stjørdalselven, og det samme er antagelig tilfellet med mitraljøreavdelingen.

Hvis det er fredelig her i hovedkvarteret, hvor Sunnmørsgutterne nå er gått til ro – vi hører gjennom åpne teltdører at samtalerne bort gjennom teltene litt efter litt avløses av en kraftig snorking -, så er det sikkert, at de som er på vaktjeneste ikke har det like hyggelig. Kanskje har de fremste av blåpartiets patruljer allerede hatt trefninger med rødpartiets? Og har de ikke det, så kan vi iallfall være sikker på, at de er forberedt på sammenstøt. Selv om dette ikke er alvor, – for dem som der ute i skogen blir det allikevel alvor. Natten og skogen gjør sitt. Og likesom man om dagen bruker sine øyne, så kan man være sikker på at guttene som er på vakt, nå bruker sine ører. La oss tenke oss hensatt til postene, f. eks. der oppe i Hegra. De går noen skritt lydløst, forsiktig. Brekker ikke en gren – bøyer kvistene. Stanser opp, lytter med øret mot marken eller mot en trestamme på indianervis, eller kanskje på samme måte man gjør ved midnattstider i håp om at kveldens siste trikk ikke er passert: Man legger øret til ledningsstolpen. Men enten man gjør slik eller slik, – hjertet banker, det knekker i en kvist der borte i skogen, og uvilkarlig griper man fastere om geværet.... Mon tro om det i en slik stund, hos den som er på forpost, blir plass for "klassekamp-refleksjoner"? - Neppe.

Så sant han er et mannfolk, og ikke har en mage som er ødelagt av kaffesvir, og han ikke av den grunn finner tjenesten uutholdelig, og fedrelandsbegrepet som nonsens, så vil han visstnok komme til at huske denne natten, som noe han med forkjærlighet forteller kjæresten der hjemme på en slik måte, at han får et koselig håndtrykk til belønning.

En liten samtale vi hadde med en hestevokter i dag, bekrefter iallfall en slik vurdering. Vedkommende var tatt ut blant de stridende som hestevokter, og han ergret sig dyktig over dette. Han bet sig en skrå og sa: "Jeg trodde jeg skulle få bli med på moroa jeg også. Men her blir jeg gående og passe disse hestene, mens de andre er ute og slåss. Det er rent forbitret også! Og nesten enda ergerligere blir det hvis jeg i min uvirksomhet enda til skal bli nødt til at høre på levenet av de andres skyting".

Vedkommende mann var en av dem som var med "Pollux" fra Veblungsnes. Det lot ikke til at turen hadde tatt på hans humør.

Torsdag 5. september:

Det trondhjemske krigsteater.
Der kjæmpes på Stjørdalselvens sydside.
 Pr. telefon fra vår utsendte medarbeider.

Hell, i formiddag:

Gårdagen ble en særdeles anstrengende dag for troppene. Det var lange marsjer de måtte tilbakelegge, og at disse skulde tilbakelegges under stadige fektninger, gjorde dem ikke lettere. Troppene slo ikke leir før det var blitt mørkt. Det ble derfor bestemt at ingen manøver skulde begynne før kl. 8 i dag. – Skjønt delvis berørt i går, gir vi en kort oversikt over gangen i gårdagens manøver.

Det blå parti tok altså stilling sør for Stjørdalselven etter å ha sprengt broene ved Hell. Partiets artilleri var på Tønsåsen, Stuberg og Berg, - steder som ligger i skogtraktene sør for elven over en distanse av ca. en halv mil.

Et infanterikompani ble benyttet ved Hell til bevokning sammen med en mitraljøseavdeling og en eskadron. To andre kompanier bevoktet elven oppover dalen for å forhindre mulige forsøk fra fiendens, rødpartiets, side på å vade over. Resten av infanteriet, vel to bataljoner, ble samlet sør for fjellet Paven eller ved Grautmyrdalen som ligger østenfor fjellet Sortesberg.

Det varte lang tid før nordpartiets, de rødes, angrep kom. Som nevnt i går var kavaleriet de første som gjorde angrep, nemlig kl. 10 på formiddagen over Værnesmoen mot de siste avdelinger av blåpartiet som gikk over Stjørdalsbroen.

Efter at broen var sprengt trakk kavaleriet sig lengre østover og rekognoserte vadestedene lenger oppe i elven, mellom gårdene Hofstad og Ertsgaard.

Fra sydsiden av elven hadde man en utmerket oversikt over kavaleriets bevegelser. På mange steder langs elvebredden kom det stikkende frem ryttere enkeltvis, de prøvde seg frem, red dristig og samtidig forsiktig uti. Hestene lot til at prøve bunnen meget omhyggelig. Hellet den for sterkt, strittet de imot. Var den noenlunde flat, var de mere villig. Enkelte ryttere var så heldige at de kom over; andre måtte bli hvor de var. Et par mann drev overende i strømmen. Etter en stri tørn kom den ene sig opp på hesteryggen igjen, mens den andre måtte hjelpes i land i nokså forkommen tilstand. Men han kom sig dog fort igjen.

Som det straks etter viste sig, var elven enkel å komme over like syd for Hofstad.

For plutselig i 2-tiden viste kavaleriets hovedstyrke sig på elvebredden ved den nevnte gård; hager og småskog skjulte delvis hester og ryttere. Men så kom hest for hest stikkende frem, vadet ut i elven, tett i tett fulgte de hverandre til de kom over. Vannet gikk midt opp på sidene og skummet stod hvitt foran hestebrystene.

Elven blev passert under ivrig ildgivning fra blått kavaleri ved Bjørgen, men avstanden var temmelig stor. Kavaleriet fikk visst dessuten noen skudd fra blåpartiets artilleri.

Men nå begynte det at bli livlig på alle kanter.

Overalt i åsene syntes det å drønne av skudd. Artilleri- og geværild om hverandre. Å avgjøre hva som var skudd og hva som var gjenlyd, var ikke greit, - enten det var geværildens hissige og snarsinte knitring eller det var artilleriets dype og sterke stemmer, der den tordnende rullet sig mellom åsene. Saken var den at nordpartiets, det røde partis, hovedstyrke rykket over broen ved Hegre og frem mot blåpartiet. Mot deres hovedstilling syd for Paven kom omtrent halvannen bataljon, avdelinger av Stjørdalens og Nordmøre bataljoner. Fektningen ble hissig, men resulterte i at blåpartiet beholdt sin stilling. Imidlertid hadde nordpartiet sendt mitraljøreavdelingen og Orkdalens bataljon frem langs bygdevegen mot Øfsti og Bjørgen, og disse avdelinger kom nå kavaleriet til unnsetning.

Kavaleriet hadde delvis stått av hestene og gjort flere forgjeves forsøk på at trenge opp i stillingen syd for Paven, men da angrepet blev så sterkt, måtte det blå parti som skulle forsvare flanken, gå tilbake.

Dette blev avgjørende for dagens kamp, idet mitraljøreavdelingen og Orkdalens bataljon rykket opp i ryggen på det blå partiets hovedstyrke. Sydpartiet bestemte sig derfor for å trekke sig tilbake opp i Leksdalen og stanset opp i Veisetgrenden med bevokning utplassert.

Brigadesjefen og hans stab oppholdt sig hovedsakelige av tiden der hvor kampene pågikk, - i Grautmyrdalen, hvor han fulgte slagets gang.

Partierne inatt.

Mens hele sydpartiet, det blå part, med samtlige våpenarter bivakuerte i Veisetgrenden marsjerte nordpartiet, det røde part, tilbake til brakkene på Værnes. Nordpartiets bevokningsavdelinger holdt i natt linjen over Dybvad og Jullum.

Fra formiddagen kampe.

Stuberg, Leksdalen kl. 12:

Nordpartiet har i formiddag prøvd å følge opp etter sin seier fra i går, og det ser ut til at de har klart dette med betydelig hell. Hensikten er å tvinge sydpartiet helt ut av Leksdalen, mens sydpartiet vil gjøre et nytt forsøk på at trenge ned til Stjørdalselven.

Formiddagens kampsentrum har hittil været omkring Stuberg. Nordpartiet har nemlig fordelt seg her med to bataljoner og en mitraljøreavdeling på veien Stuberg – Dybvad, men artilleriet og en bataljon har rykket frem efter hovedvegen til Leksdalen. Artilleriet har tatt stiling ved Havdal.

Dagens første kamp kommer til å utkjempes rundt høydene ved Stuberg. Stjørdalens bataljon tok høyden, hvorpå den blev dirigert til videre angrep over Dybvad og over høydene øst for denne gården. Under Stjørdalens bataljons fremrykning, lå Orkdalens bataljon i reserve bak Stubergshøyden. Imens hadde Voldens bataljon fra sydpartiet foretatt en stor omgående bevegelse rundt høyden øst for Dybvad og var kommet opp i

flanken på nordpartiets avdelinger. Stjørdalens og Orkdalens bataljoner blev begge med unntagelse av et kompani, satt inn i kampen i likhet med mitraljøseavdelingen. "Slaget" blev overordentlig hissig og interessant. Efter at kampen hadde vart en stund, viste det seg at det ikke lot sig gjøre for nordpartiet å holde stillingen. Nordpartiet rykker nå tilbake for å ordne sig til nytt angrep.

Brigadesjefens vimpel har nesten hele formiddagen vært å se vaiende fra søndre Dybvad.

Fredag 6. september 1912:

Det trondhjemske krigsteater.

Natlige kampe.

-Fra vår utsendte medarbeider.-

Stjørdalen i formiddag.

Resultatet av den kampen vi omtalte på

Stuberg i går, ble at nordpartiet trykket sydpartiet tilbake. Tilbaketoget fant sted i retning av Elvran kapel. Da kampen i går ettermiddag var blitt avbrutt, slo partiene leir for natten. Sydpartiets infanteri og artilleri bivouakerte på Kvål og omkring Elvran, mens kavaleriet marsjerte til Værnes. Samtlige våpenarter av nordpartiet slo leir på Frigården. Begge partiene hadde satt ut bevoktning for natten. Sydpartiets bevoktning sto omkring Veiset, mens nordpartiets sto ved Julset og Setnan. Det varte ikke lang tid før soldatene krøp til køys og hengav sig til den velfortjente nattesøvn. De trodde at den minst skulde vare til kl. 5 i dag morges; men den varte nok ikke lenger enn til kl. 2. Da ble begge partienes leir brutt og sydpartiets kavaleri marsjerte fra Værnes.

Årsaken til det hastige leirbruddet var stabsordre om gjenopptagelse av kampen. Forutsetningen for gjenopptagelsen var at nordpartiet skulle forsøke å kaste fienden videre tilbake østover.

Kampen begynte i dag morges ved 4-tiden i grålysningen. Nordpartiet skulle ved en omgående bevegelse forsøke å ta sydpartiet i dets høyre flanke ved Veiset. Sydpartiets artilleri hadde en glimrende stilling fra toppen av Blåhammeren, mens nordpartiet stod på Sætnanshaugen. Under nordpartiets forsøk på omgåelse, ble en eller muligens to bataljoner av Søndermøre regiment (sydpartiet) dirigert med en omgående bevegelse mot nordpartiets høyre flanke ved Sætnanshaugen. Søndermøringernes angrep kom så hurtig og voldsomt, at deres motstandere, nordpartiets høyre flanke, var sterkt utsatt. Denne måtte derfor efter en kort, men skarp kamp trekke sig tilbake fra stillingen ved Sætnanshaugen og tilkalle hjelp fra sin venstre fløy ved Veiset. Utfallet av kampen var høyst usikker og situasjonen var i høyeste grad spennende. Alle våpen var engasjert og levenet var så sterkt, at folk på gårdene i stor omkrets neppe fikk stor gavn av morgensøvnen. Men da spenningen var på det høyeste og da det nordenfjeldske Norges skjebne hang i en tråd, blev kampen avblåst. Det var akkurat kl. 9 i formiddag.

*

I de følgende timer fant fredsmarsj sted nedover dalen til infanteriets skyteplass, Frigården.

Nå – det vil si kl. 1 – er begge parter samlet på Frigården, hvor generalen gir offiserene kritikk. Etter et såpass langt opphold slik at soldatene hadde fått sig en bit mat og litt

hvile, brytes det opp fra Frigård, og man marsjerer til Værnes, hvor det defileres for generalen.

Soldatenes sunnhetstilstand har, - etter hva det er meddelt oss, vært god, skjønt de krav som har vært stilt til hver enkelt mann, har vært alt annet enn små. Infanteriet har vist en utholdenhet under sine lange marsjer, - til dels gjennom fjell- og ulendt terreng, som er meget rosverdig. Artilleriet har vist at de var meget dyktig til hurtig og presis å kunne komme opp i gode stillinger, selv der hvor det har vært nokså ufremkommelig. Deres skytinger har vært vesentlig indirekte, bak dekning.

Kavaleriets viktigste dag synes å ha vært onsdag, da de gikk over Stjørdalselven. Siden har de fortrinnsvis vært anvendt i oppklaringstjeneste, men har også deltatt direkte i fektningene, slik som i dag ved Veiset.

Under hele manøveren har telegrafkompaniet støttet signal og telegrafftjenesten på en særdeles tilfredsstillende måte. Sappørkompaniet har bygget et par broer over Leksa for sydpartiets tilbaketog over elva, og i forgårs bygget de i løpet av et par timers tid en 4-500 meter lang vei oppover Stubergsåsen, slik at sydkompaniets artilleri i en fart kom opp på toppen.

Sist men ikke minst bør nevnes at intendanturen har sørget godt for mat både for folk og hester.